

15a.2 BILAGA 4 – DELRAPPORT STUDIEFRÄMJANDETS NULÄGE, STRATEGI 2131

Projekt 2131

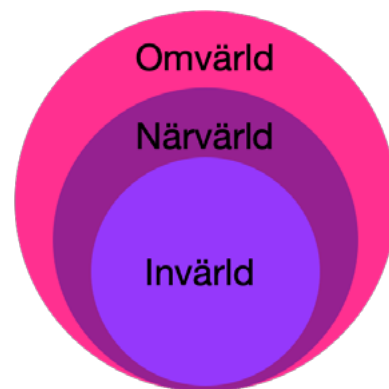
Rapport nuläget Studieförbundet 2020

“En folkrörelse är en rörelse i människors hjärtan, en idé och inte en organisation. Blir idén en organisation dör den”

P.O Enqvist, Lewis Resa

Inledning

Framför dig på skärmen eller i din hand finns Studiefrämjandets nulägesrapport inom ramen för projekt 2131. Hela Studiefrämjandet har bidragit till slutresultatet och analyserna som ligger till grund för rapporten är gjorda både internt och externt. Rapporten är indelad i tre delar, omvärld, närvärld och invärld utöver den bakgrund som du just nu läser. Målsättningen är att skriva en rapport som är analytisk, objektiv och prestigelös för folkbildningens och Studiefrämjandets bästa. Tanken är att alla som läser den ska känna igen sig och vilja vara med och bidra i Studiefrämjandets framtida utveckling. Tack till alla i Studiefrämjandet som deltagit hittills i processen. Nuläget och denna rapport är ett resultat av mångas arbete i den första av fyra delprocesser i projekt 2131. Nulägesrapportens syfte är att ligga till grund för nästa steg i arbetet om Studiefrämjandets önskade, framtida läge.

Bakgrund

Till förbundsstämman 2019 föreslog förbundsstyrelsen att avsätta resurser till ett gemensamt strategiprojekt för hela Studiefrämjandet. Bakgrunden till förslaget var att Studiefrämjandet och den organiserade folkbildningen står inför svåra utmaningar - både internt och externt. Studiefrämjandets nuvarande strategi löper också fram till 2021. Det saknas även ett samlat arbete inom Studiefrämjandet för att jobba med organisationens kärnvärderingar, vilket också är ytterligare en anledning för att samla hela Studiefrämjandet runt en ny strategi. Förbundsstämmans ombud röstade efter diskussioner ja till att avsätta resurser för ett gemensamt strategiprojekt. Projektet fick namnet 2131 - ett namn som är tänkt att utstråla långsiktighet. Strategin är planerad att gälla från 2021 till 2031.

I nuläget har följande delprocesser genomförts:

- Djupintervjuer med bland annat verksamhetschefer, representanter för medlemsorganisationerna, forskare inom folkbildning.
- En studie om bildning, kvantitativ rapport i samarbete med Ungdomsbarometern
- Omvärldsanalys och trendkort från Kairos Future
- Mediaanalys
- Analys av Studiefrämjandets ekonomi
- Varumärkesundersökning
- Lokala workshops med omvärlds- och förändringsanalys samt SWOT-analyser i alla Studiefrämjandets avdelningar inklusive Riksförbund.

Under sommaren och hösten 2020 arbetar hela organisationen intensivt med en genomlysning av Studiefrämjandets hela verksamhet. Bakgrunden är ett uppdrag från Folkbildningsrådet och projektet har fått namnet Fenix. Fenix slutsatser ger ytterligare en viktig pusselbit till Studiefrämjandets nuläge. Slutrapporten ska vara klar den 1 november 2020 och kommer då också komplettera denna nulägesrapport.

Strategiarbete i Studiefrämjandet

Att arbeta med strategi är svårt. Oavsett organisation. Kanske är det allra svårast i en organisation likt Studiefrämjandet. Det finns många olika organisatoriska enheter med ett stort självbestämmande samtidigt som det finns en nationell enhet som förväntas ansvara för att samla hela organisationen. Därför har vi lagt tid, och kommer göra ännu mer framöver, för att involvera många och arbeta tillsammans inom hela Studiefrämjandet. Sedan 2016 har också Studiefrämjandet haft tre interna skandaler med omfattande fusk och bedrägeri vilket resulterat i att Folkbildningsrådet har bett om fördjupade granskningar av samtlig verksamhet i Studiefrämjandet. Det tar givetvis kraft att bli att ifrågasatt och många gånger upplevs granskning som kontroll och brist på tillit. Det skapar i sin tur onda cirklar och bristen på tillit sprider sig organisatoriskt och blir alldeles för ofta personfrågor. Dialogen om vilken intern kultur som Studiefrämjandet vill utveckla och forma behöver starta omedelbart. Hotet mot folkbildningen är tillräckligt kraftigt utifrån. Att då också strida inifrån är inte stärkande eller fruktbart. Studiefrämjandets behöver samla all sin kraft och jobba gemensam för och med varandra. Strategi 2131 har alla möjligheter att vara ett sådant projekt.

I början av 2020 spreds en pandemi, covid-19, över hela världen. Världen, Sverige, Studiefrämjandet och även projekt 2131 har på olika, mer eller mindre allvarliga sätt, påverkats av viruset. Omställningen att inte träffas fysiskt och att inte resa tvingade oss till nytänkande och att mötas på nya sätt. Hela organisationen har anpassat sig utifrån rådande omständigheter och projektet är genomfört enligt plan. Det är imponerande och förtjänar också ett omnämnande i denna rapport, tack igen till alla medarbetare och förtroendevalda i Studiefrämjandet!

Studiefrämjandets nya strategi är planerad att stötta och visa riktning mot utvalda långsiktiga mål för hela Studiefrämjandet gemensamt. Strategin hjälper oss att välja väg framåt och visar även vilken väg vi väljer bort för att nå dit vi vill. Strategin ska också tydliggöra våra gemensamma värderingar och vad Studiefrämjandet står på för grund. Vilka som är våra rötter att förvalta, använda och utveckla. Det unika med Studiefrämjandet behöver identifieras och lyftas fram. Arbetet med strategi 2131 syftar även till att samla hela organisationen att jobba tillsammans. Att använda varandras kraft för att sprida folkbildning till de som behöver folkbildning allra mest. Vilka som behöver Studiefrämjandet och folkbildningen mest är ett strategiskt vägval att göra. För vem finns vi till? Sedan Studiefrämjandet bildades för drygt 60 år sedan har omvärlden förändrats. Vi formas av megatrender som digitalisering, klimatförändringar och urbanisering. Sveriges demografi har förändrats och samhället står inför andra utmaningar än vad vi gjorde då. Ett nytt samhällskontrakt tar form. I denna omvärld finns folkbildning och Studiefrämjandet. Utifrån vår omvärld behöver vi bestämma oss för på vilket sätt vi gör mest nytta för samhället. Vilken samhällsutveckling Studiefrämjandet vill bidra med är ett strategiskt val för organisationen att definiera.

Avslutningsvis

Kanske har den organiserade folkbildningen och Studiefrämjandets uppdrag och ansvar aldrig varit viktigare än nu, sedan starten 1959. I jämlikhetskommissionens rapport "En gemensam angelägenhet" SOU 2020:46 lyfts flera oroväckande utmaningar fram, bland annat om ojämlik utbildning, regional ojämlikhet och utmaningar kopplat till integration och segregation¹. Ännu ett exempel på stora samhällsutmaningar där folkbildningens kraft är ovärderlig är den klimatkris vi står mitt upp i. För att

¹ https://www.regeringen.se/4a23ec/contentassets/a60a4b64403e466fb7af8ab30a2399e2/sou-2020_46_vol-1_webb.pdf

politiken, näringslivet och offentlig sektor ska kunna göra det som behövs krävs en bred folklig förankring och förståelse – och dessutom börjar all förändring hos den enskilda individen. Bland annat i dessa frågor finns en roll för Studieförbundet att spela. Hur Studieförbundet vill axla den rollen är upp till Studieförbundet att ta ställning till. Vår tid är nu!

Omvärlden

Megatrender är stora, globala omvälvande krafter som påverkar alla samhällen, organisationer och individer, antingen direkt eller indirekt. Vi har valt att lyfta fram fyra megatrender som formar och påverkar framtiden genom långtgående konsekvenser för samhället, vår kultur, ekonomi och medborgare.

Demografiska förändringar

Befolkningen i världen fortsätter att öka, dock något långsammare än de senaste åren. I Sverige ökar befolkningen långsamt. Den stora demografiska trenden är en tilltagande urbanisering, där det globala flyttmönstret medför att fler koncentreras till storstadsområden. Beräkningar visar att andelen som bor i städer, idag 55%, ökar till närmare 70 procent år 2050. Andelen av befolkningen i Sverige som bor i storstadsområden har ökat de senaste decennierna och uppgår till 39 procent. En annan demografisk förändring är ökade flyktingströmmar. Rörlighet bland människor leder till både möjligheter och utmaningar för samhällen.

En annan tydlig aspekt av den globala demografiska trenden är att människor blir allt äldre. Livslängden har ökat kraftigt i världen, dels på grund av förbättrade levnadsförhållanden, dels på grund av förbättrad medicinsk behandling. Detta bidrar till att andelen äldre ökar i relation till resten av befolkningen. Det finns flera utmaningar när det gäller välfärdens finansiering i fråga om sjukvård, pensionssystem och äldreomsorg. Högre krav kommer att ställas på produktivitet från människor i yrkesverksam ålder, när allt färre yngre måste försörja allt fler äldre. Samtidigt innebär en högre andel äldre en ökad efterfrågan på sjukvård och äldreomsorg.

En närliggande trend till demografiutvecklingen är ökad individualisering, att utrymmet för individuell handlingsfrihet och individens egenmakt har ökat. Individualisering kan därmed definieras som större möjligheter att fatta egna beslut i sin egen livssituation och att ta ansvar för de konsekvenser som de resulterar i. Enligt World Values Survey ligger Sverige på den högsta nivån i världen gällande individualisering. Individualiseringen ställer också ofta stora krav och förväntningar på skräddarsydda lösningar av både varor och tjänster.

Ytterligare en trend som kan sägas härröra från den demografiska utvecklingen - samt flera av de andra megatrenderna - är minskande tillit och ökad polarisering i samhället. Den syns mellan stad och land, men också mellan politiker och väljare, massmedia och politiker, grupper med olika inkomst, utbildning, grad av digitalisering samt kulturell bakgrund.

Digitalisering och teknisk utveckling

Både informationsteknologin och digitaliseringen innebär ett paradigmskifte som förändrar samhället och människors förhållningssätt i grunden. Både utifrån hur varor och tjänster konsumeras, designas, produceras och distribueras, men även hur vi människor interagerar i tid och rum. Digitaliseringen i kombination med automatiseringen, artificiell intelligens och robotiseringen skapar genomgripande förändringar. Den fortsatta digitaliseringen och tekniska utvecklingen som sker innebär nya möjligheter, men samtidigt utmaningar för alla världens länder. Möjligheterna består dels av att leverera helt nya produkter och tjänster, dels av att effektivisera processer inom verksamheten. Detta innebär dock samtidigt att länder, organisationer och individer nu möter ett allt högre tryck på omvandlingsförmåga. Digitaliseringen driver också på kraven på öppenhet och transparens, då det mesta kan följas och utvärderas med enkla resurser. En form av mottrend är dock diskussionen om personlig integritet och cybersäkerhet.

Hållbarhet och klimatförändringar

Sedan början av 2000-talet är global uppvärmning till följd av koldioxidutsläpp ett känt hot mot jorden. När den amerikanske politikern och nobelpristagaren Al Gore 2006 gjorde sin film, *An Inconvenient Truth*, fick frågan global spridning. Forskarna är eniga om att klimathotet är ett problem skapat av människan och som därför måste lösas av människan. Vi ser redan påtagliga temperaturökningar och väderfenomen som gör att det blir alltmer bråttom att agera. Med Greta och Fridays for Future mfl har frågan aktualiserats som kanske aldrig förr. Det har också skapat något av en internationell folkrörelse. Samtidigt syns ett tydligt agerande inom både politik och näringsliv, även om många bedömare anser att reformtakten måste ökas ytterligare.

Utvecklingen kan driva på en tillväxt- och välfärdspotential för innovativa lösningar för de globala miljöutmaningarna. Utvecklingens utfall kan också driva ytterligare initiativ på gräsrotsnivå och skapa en stark vilja till förändring hos befolkningen. Förändringsviljan går redan att se, olika former av delningsekonomier har blivit allt vanligare.

Globalisering

Globaliseringen är en sedan länge pågående process som innebär att världens länder knyts samman. Man brukar tala om en politisk, kulturell och ekonomisk utveckling på global nivå. Globaliseringen innebär också att den politiska integrationen mellan länder påverkas i större utsträckning där värderingar och levnadssätt blir centrala för olika typer av samarbete och regionala partnerskap. Globaliseringen tillsammans med den nya informationsteknologin har även lett till ökat kulturskapande och en större global spridning av olika kulturella aktiviteter.

När gränshinder försvinner, skapas gynnsamma villkor för företag och individer att samverka och bedriva verksamhet i olika länder. Samtidigt leder mer avreglering och utökad handel till större global konkurrens. Strukturomvandlingen är nödvändig för att klara den globala konkurrenskraften, men innebär samtidigt utmaningar för regioner och lokala arenor eftersom branschsammanställning, efterfrågan på arbetskraft och sysselsättningsgrad förändras. Detta leder till kraftigt ökade krav på omställning och livslångt lärande för majoriteten av världens arbetskraft, vilket är lika tydligt i Sverige. World Economic Forum anger att 2022 behöver 54% av världens arbetskraft signifikant kompetensutveckling för att bara kunna behålla sina arbeten.

Det senaste året har dock globaliseringen utmanats av både covid-19 och handelskrig. Vilka långsiktiga konsekvenser det kommer att innebära är för tidigt att säga. Men redan nu ser vi tydligt ändrade beteenden vad gäller allt från resande till organiseringen av arbete och relationen mellan olika länder.

Konsekvenser av megatrenderna

Världen förändras och utvecklas hela tiden. Det som är extra påtagligt i vår tid är hur snabbt förändringarna sker och vilken stor spridning de får. Megatrenderna skapar både nya möjligheter som genererar optimism och nya hot som leder till oro. De skapar både ökat välstånd, minskad fattigdom och samtidigt ökade klyftor såväl globalt som lokalt. Det är en mycket utmanande tid för både stater, organisationer och individer att förstå dessa trender och följa med i utvecklingen. Konsekvenserna av dessa megatrender blir trender i sig själva. Vi ser ökad nationalism, ökad polarisering, minskad generell tilltro till institutioner och människor och växande klyftor. För folkbildningen är den ökade politiska polariseringen och den ökade individualismen oroande hot.

Närvärld

Studiefrämjandets närvärld är platser och sammanhang som vi som organisation dagligen verkar och agerar på. I närvärlden finns staten, regioner, kommuner och andra studieförbund, organisationer och föreningar i civilsamhället, folkhögskolor. Även deltagare finns i vår närvärld. Vad som förändras och händer i närvärlden kan Studiefrämjandet vara med och påverka.

Omförhandling av samhällskontraktet

Ett samhällskontrakt är ett oskrivet kontrakt mellan stat och individ som bygger på att vi människor har olika rättigheter och skyldigheter gentemot varandra. Staten och individen ställer upp för varandra. Ibland beskrivs det också som det kitt som håller oss som samhälle samman. Senaste decenniet har en debatt pågått om hur Sveriges samhällskontrakt behöver återupprättas, omförhandlas eller skapas på nytt. Att Sverige och vårt samhälle förändras är inget konstigt, samtidigt som det innebär att medborgare och individer ställer nya och andra krav på staten. Ökade krav från medborgare, en dyrare hälso- och sjukvård tillsammans med en växande befolkning som innebär ökade kostnader för skola och integration. Diskussionen om vad medborgare/människor kan förvänta sig av staten pågår och beroende på politisk och moralisk övertygelse finns olika svar på den frågan. En annan fråga är också vem som bär ansvaret för samhällskontraktet? Till exempel skrev företrädare för delar ur civilsamhället ett utspel på Dagens Nyheter debattsida om att *“Nu skriver vi ett nytt samhällskontrakt”* sommaren 2020². Företrädarna vill samtala och presentera lösningar på samhällets viktiga frågor inom områden som välfärd, integration och demokrati. Företrädarna hänvisar också till demokratins genombrott för 100 år sedan och vilken avgörande roll föreningslivet då spelade för utvecklingen. I debattartikeln saknas företrädare för folkbildningen. Det kanske finns sakliga anledningar till att det är så men utifrån så upplevs det som att folkbildningen står utanför den grupp som vill positionera civilsamhället i en ny samhällskontext. Ett kontrakt ingås mellan flera parter. Det är därför också naturligtvis svårt att företrädare för civilsamhället ensidigt tänker sig att formulera detta. Det är också en utmaning att formulera ett samhällskontrakt eftersom det tidigare har varit som en delvis tyst överenskommelse. Samhällskontraktet styrs av normer och värderingar i stor utsträckning.

Även Sveriges Kommuner och Regioner har under året inlett ett projekt för kommuner som vill pröva att utveckla lokala överenskommelser utifrån rättigheter, skyldigheter och delaktighet för en hållbar utveckling tillsammans med aktörer i lokalsamhället. Syftet med projektet är att förbättra förutsättningar för samexistens för ett starkt lokalsamhälle. Är det viktigt att Studiefrämjandet deltar och påverkar sådana här samtal? Vad händer om man ställer sig utanför?

Värdet av omställning och bildning tillsammans

Som vi läste tidigare under rubriken globalisering behövs en betydande kompetensutveckling för mer än hälften av jordens befolkning för att kunna behålla sina arbeten. Denna siffra är lika slående i Sverige och i det svenska samhället och hur många människor som har behov av kompetensutveckling just nu och framåt³. Megatrenderna driver på utveckling av arbetsmarknad och av samhället. Samtidigt kan inte ett samhälle bara drivas framåt för att kunskap och kompetensutveckling ska öka nationens konkurrenskraft, höja välbefindandet eller lösa problem. Värdet av kunskap handlar även om oss människor tillsammans. Värdet av omställning och bildning bör också

² <https://www.dn.se/debatt/nu-skriver-vi-ett-nytt-samhallskontrakt/>

³ <https://strategiska.se/app/uploads/varannat-jobb-automatiseras.pdf>

handla om hur vi människor förstår samhället och varandra. I boken "Till bildningens försvar" tydliggör Sverker Sörlin en skillnad mellan folkhögskola och studieförbund som är relevant för temat. Folkhögskolan har behörighetsgivande inslag i sin verksamhet och spelar en viktig roll för arbetsmarknadspolitiken. Sörlin menar att människor söker sig till folkhögskolan för att de inser att den är viktig i deras egna liv. De som går på folkhögskola är ofta unga människor som vill få ordning på sitt liv eller människor med utländsk bakgrund som behöver ta sina första steg in på svensk arbetsmarknad. Vidare menar Sörlin att det med studieförbund är nästan precis tvärtom. Studieförbund har ingen behörighet att erbjuda sina deltagare och därför når de främst dem som redan är välutbildade. Och visst, det inget fel med det, det är fantastiskt att välutbildade får ytterligare bildning, diskussion och kreativitet. Han avslutar; "Men är det allt vi ska ha studieförbunden till?" Sörlin utvecklar sin argumentation och skriver att studieförbundens potential blir underutnyttjad och den demokratiska kunskapspolitiska rollen förlorar sin legitimitet⁴. Denna typ av frågor är viktiga att Studiefrämjandet i högre grad diskuterar inom organisationen.

Folkbildningens uppdrag och betydelse

Nationellt visas ett starkt politiskt stöd för folkbildningen. Av politiker på nationell nivå uttalas sällan regelrätt kritik mot folkbildningen utan istället benämns utmaningar för folkbildningen i mycket generella termer. Dock finns en opinion, som så fort tillfälle ges, uppmärksammar och ifrågasätter främst Folkbildningsrådets fria roll och brist på kontroll av hur anslag/bidrag används. Än har denna opinion, i alla fall inte offentligt, nått fram till större delen av de nationella politikerna. Varje år fattar riksdagen beslut om stödet till folkbildningen efter förslag från regeringen. Stödet villkoras utifrån fyra syften med folkbildningen. Sörlin uttrycker det väl;

*"Staten inser betydelsen av folkbildning. Men staten subventionerar inte allas personliga intressen, den stödjer samhällsutvecklingen och därmed också individerna när de engagerar sig i denna"*⁵

Diskussionen om den volymjakt som systemet kan leda till har lyfts av både politiker och av studieförbunden själva. Diskussionen har stannat vid enbart diskussion och bristen på ett alternativt system saknas. Här finns en uppenbar risk att folkbildningen och studieförbunden själva undergräver det politiska förtroendet för folkbildningen. Här behöver Studiefrämjandets förtroendevalda bestämma vilken kompass som Studiefrämjandet ska ledas och styras av i framtiden? Kanske är det så att något studieförbund behöver gå före för att övertyga de andra om att det finns andra vägar att gå?

I Ungdomsbarometers rapport till Studiefrämjandet i 2131; En studie om bildning, visas att få unga kan relatera till folkbildning som begrepp. Generellt ser man positivt på bildning och ordet folk upplevs vara ett sympatiskt begrepp. Trots det upplevs folkbildning som begrepp i sin helhet ganska diffust och avlägset. Folkbildningens organisationer har en viktig uppgift att själva förklara och tydliggöra vad folkbildning är. Även Studiefrämjandets varumärkesundersökning från 2018 visar samma resultat. Undersökningen visar också att väldigt få människor ser skillnad på olika studieförbund, vilket också är oroande. Vidare är det viktigt att fundera på vem som har kännedom om folkbildningen. Vem behöver känna till folkbildningen mest? Ett strategiskt kommunikationsarbete behöver utvecklas för att skapa bättre kännedom hos dem som Studiefrämjandet vill nå mest.

⁴ Till Bildningens försvar (2019) Sverker Sörlin, (s. 193)

⁵ Ibid (s. 141)

Offentlig finansiering

I december 2019 beslutade riksdagen att fördela 4 298 183 000 kronor till folkbildningen. Inom området kultur, medier, trossamfund och fritid är stödet till folkbildningen det största. Totalt fick området cirka 16,1 miljarder⁶. Procentuellt får därför folkbildningen en mycket stor andel statligt stöd - ett stöd som andra ideella organisationer drömmer om. Samtidigt bör noteras att om folkbildning skulle läggas i utgiftsområde utbildning istället så skulle andelen vara betydligt mindre. I betänkandet går att läsa att både Moderaterna och Sverigedemokraterna vill minska anslaget. Viktigt att poängtera är att partierna har olika argumentation om varför de anser att anslagen ska minska. Som Thomas Östlund redogjorde för i rapporten till 2131; Kunskapsöversikt Folkbildningen, är det statliga stödet fortsatt starkt för folkbildningen på nationell nivå. Östlund redogör dock för att det regionala och kommunala stödet minskat. Östlund hänvisar till att rapporter visat att studieförbunden uppfattas som frånvarande och osynliga. Den lokala förankringen och närvaron av studieförbunden är mindre än tidigare⁷. Även branchorganisationen Studieförbunden i samverkan lyfter fram det minskade anslaget på kommunal och regional nivå. I den undersökningen hänvisar kommunerna, som minskat anslagen, till besparingar i kultur- och fritidsbudgeten. Samtidigt visar Studieförbunden att kommunerna inte dragit ner på andra områden inom kultur och fritid. Slutsatsen är att dra av detta är att folklig opinionen inte är särskilt stark i stödet för folkbildning⁸.

Folkbildningen och Studieförbändets positionering och det strategiska varumärkesarbetet behöver nå längre ut i organisationen och vara närmare verksamheten och deltagaren. Folkbildningen och Studieförbändet behöver nå in i människors hjärtan mer tydligt.

Dock bör Studieförbändet se över ett scenario där det offentliga anslaget drastiskt minskar. Konkurrensen om de offentliga medlen lär bli tuffare. Effekterna av covid-19 och vilka konsekvenser som pandemin skapar vet vi inte. Sannolikheten för högre arbetslöshet och mindre skattepengar in bör bedömas som hög risk. Studieförbändets historik med omfattande skandaler bör också tas i beaktning. Vilken verksamhet skulle Studieförbändet ha med en halverad budget? Scenariot är jobbigt att fundera över men nödvändigt om Studieförbändet vill vara väl beredda på minskat anslag i framtiden. Även möjligheten till annan typ av finansiering bör ses över. Till exempel söka större andel projektpengar eller privata investeringar på olika sätt.

Ett vägval: mer professionella och mer ideella

Professionaliseringen är ett begrepp som flera inom civilsamhället använder för att beskriva en utveckling inom civilsamhället senaste åren. I en av djupintervjuerna med en forskare menar hen att det är svårt att hitta data på om antagandet stämmer. Hen säger samtidigt att civilsamhället har en förgivettagen föreställning om att professionaliseringen pågår. Utifrån ett sådant antagande är det än mer viktigt att fundera på vad vi menar med professionaliseringen? Menar vi att civilsamhället i högre grad består av personer med akademisk utbildning? Är formell utbildning ett viktigt kvalitetskrav när

⁶ https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/arende/betankande/utgiftsomrade-17-kultur-medier-trossamfund-och_H701KrUI

⁷

<https://studieforamjandet.sharepoint.com/sites/Organisation/Delade%20dokument/Forms/AllItems.aspx?originalPath=aHR0cHM6Ly9zdHVkaWVmcFtamFuZGV0LnNoYXJlcG9pbmQuY29tLzpiOi9zL09yZ2FuaXNhdGlvbi9FVWFaeHFwSHU5TkNvMzFscGIQTVJYMEJnQ21DSU5SVINUdGktQmhmS25xZE5nP3J0aW1IPTg2SXdq bWRaMkVn&id=%2Fsites%2FOrganisation%2FDelade%20dokument%2F2131%2F02%2E%20Nul%2C%2A4ge%2FKunskaps%2C%2B6versikt%2Ffolkbiiding%2F2131%2Epdf&parent=%2Fsites%2FOrganisation%2FDelade%20dokument%2F2131%2F02%2E%20Nul%2C%2A4ge>

⁸ <https://studieforbunden.se/rapporter/varfor-minskar-det/sammanfattande-reflektioner/>

Studiefrämjandet rekryterar medarbetare? Ett annat synsätt på professionalisering kan vara en väl förankrad idé om de olika rollerna som finns inom ideella föreningar och att varje person, oavsett om hen är anställd eller förtroendevald, har rätt kompetens för uppdraget. Det är också av stor vikt att alla inom organisationen förstår sitt ansvar; särskilt utifrån lagstadgade frågor som rör arbetsmiljö, ekonomi och datasäkerhet/integritet. Oavsett svar behöver Studiefrämjandet bestämma sig för vad olika roller betyder inom organisationen.

Det ideella engagemanget är fortsatt starkt i Sverige. Den senaste befolkningsstudien från SCB visar att det ideella engagemanget ligger kvar på ungefär liknande nivåer som tidigare. Dock har formerna förändrats och människor väljer nu engagemang mer utifrån en sakfråga än en organisation. Detta kan förklaras av nya kommunikations- och köpbeteenden. Till exempel har rörelser som Missing People, Fridays For Future, Refugees Welcome, Black Lives Matter, för att bara nämna några, ett stort antal följare och aktivister. Inom dessa "folkrörelser" träffas människor från olika miljöer och bakgrunder för att både umgås, utvecklas och göra skillnad.

Är TikTok folkbildning?

Flera verktyg som påverkar Studiefrämjandets verksamhet är idag etablerade och mogna plattformar för lärande. Några av de ledande är Facebook, Youtube, Instagram, Twitter, Wikipedia, LinkedIn, TED Talks, dataspel och dess communities, Snapchat och MOOCs (Massive Open Online Courses). Alla dessa plattformar har vuxit och växer fortfarande kraftigt. Samtliga har fokus på att inspirera, lära, utbilda samt få människor över hela världen att utbyta åsikter, intressen, idéer och kunskap. Även om majoriteten av dessa plattformar är kommersiella i grunden, domineras skapandet av innehåll av icke-kommersiella individer och organisationer. Samtidigt ska tilläggas att dessa initiativ inte leds och styrs av demokratiska idéer. Ändå är vår slutsats att vi inom folkbildningen måste bli bättre på att analysera och agera kring hur vi ska använda dessa plattformar för att utveckla vårt arbete. Vi behöver fatta medvetna och aktiva val.

Samtidigt som etablerade plattformar växer poppar nya företeelser upp som tveklöst har potential att påverka folkbildningen. En av de snabbast växande plattformarna för möten, inspiration och lärande är TikTok. Den kostnadsfria tjänsten har idag över 500 miljoner användare och finns på 40 olika språk. Tjänsten har ett fokus på att användarna ska dela, mötas och inspireras inom dans. Flest följare har amerikanskan Charli D'Amelio, som inspirerar inom dans. Från Sverige dominerar tvillingarna Iza och Elle Crysanther som har över 5 miljoner följare.

Ett annat fenomen är så kallade influencers som via sociala medier, bloggar, böcker och event lockar miljonpublik som vill inspireras, mötas, dela åsikter och utvecklas. Några exempel från Sverige är Linn Löwes som inspirerar och utbildar kring hälsa och har över 2.5 miljoner följare, Therése Lindgren som bla lyfter frågor om psykisk ohälsa och har över en miljon följare och Cristoffer Collin som inspirerar kring fotografi med över en miljon följare.

Det finns också ett stort antal digitala tjänster som är specifikt fokuserade på lärande och utbildning. Tidigare nämndes MOOCs (Massiv Open Online Courses) där framförallt universitet och högskolor erbjuder kurser online. Långt över 100 miljoner människor har under 2020 gått en eller flera kurser via denna typ av plattform. Vid sidan av så kallade MOOCs finns mer kommersiellt drivna lösningar med korta och långa kurser online, tex LinkedIn Learning, Udemy och Skillshare. I Sverige växer användartalen av dessa tjänster samtidigt som det startas renodlade svenska initiativ som tex Föredrag.se med ledande inspiratörer och lärare som föreläser online. Inom kulturområdet specifikt,

sker en enormt snabb utveckling där utövare startar egna inspirations- och utbildningstjänster online. Ett exempel är den amerikanske trummisen Michael "Mike" Johnston som drivern Mikeslessons.com, med allt från nybörjarkurser till avancerade utbildningar. En globalt ledande aktör är MasterClass som använder världsledande musiker, författare och skådespelare som lärare i deras online kurser.

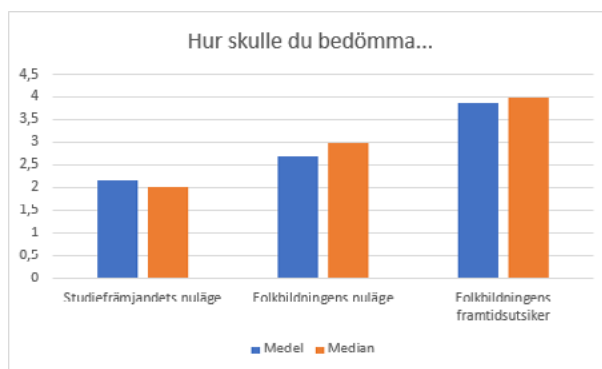
Invärld

Studiefrämjandets invärld är den egna organisationen. I invärlden finns Studiefrämjandets deltagare, ledare, medlemmar, avdelningar och riksförbundet. Studiefrämjandet påverkar själva vad som händer i invärlden.

Folkbildningen och Studiefrämjandets nuläge

I samband med gjorda djupintervjuer under våren fick samtliga intervjudeltagare⁹ skatta nuläget och framtidsutsikterna på en skala 1-5. Studiefrämjandets nuläge bedöms utifrån skattningen av flera som utmanande och inte särskilt starkt. Det är mycket bekymmersamt att den verkställande ledningen ser med så låg tillförsikt på sin egen organisation. Inledningsvis beskrivs vikten av att omedelbart ta tag i det organisatoriska frågorna som kan stärka och stödja organisationen.

Skillnaden mellan skattningen av folkbildningens nuläge och framtidsutsikter är relativt stor. Skillnaden kan tolkas som att förändringar behöver ske för folkbildningen. Dessa förändringar kan vara aktuella att jobba med i önskat läge i kommande process i projekt 2131.

Bristande analys och incitamentsstruktur

Under nulägesarbetet har det framkommit att det för ofta saknas analyser på organisatorisk nivå och av verksamhet. Undersökningar och uppföljningar genomförs men analysen saknas. I analysen är det vanligt att ställa frågor som; Varför har detta hänt? Vilka konsekvenser får detta för organisationen? Och vad kan vi lära och utveckla i framtiden utifrån det vi vet nu? En samlad analys för strategiska mål, riksenkäten, medarbetarundersökningen samt de bedrägerier och skandaler som inträffat i Studiefrämjandet saknas. Adekvata analyser bör vara förbundets och förbundskansliets ansvar att bistå organisationen med. Bristen på analys i en organisation kan innebära att ledningen och styrningen försvåras. Incitamenten för att samlas i *Ett Studiefrämjandet* försvagas. Att tillsammans göra analyser är en bra grund för att skapa en gemensam och sammanhållen organisation. Att göra grundliga och sammanhållna analyser bidrar också i större utsträckning till medvetna beslut och ökar kvalitén i verksamheten.

Uppföljning av strategiska mål 2015- 2021

Inför varje förbundsstämma gör förbundskansliet en uppföljning av Studiefrämjandets strategiska mål. Senast, till förbundsstämman 2019, gjordes en uppföljning av år 2018 med en jämförelse på basåret 2015. Mätning av nuvarande strategiska planens mål är svår och det framgår inte i den nuvarande strategin hur organisationen förväntas följa upp målen. Det är inte optimalt. Det kan innebära en otydlig ledning och styrning av organisationen. Vem är det som förväntas göra en viss prioritering? Strategier och långsiktiga mål blir i praktiken innehållslösa om det inte är tydligt hur målen förväntas följas upp. Bristen på uppföljning försvårar också känslan av "ett Studiefrämjandet" vilket med stor sannolikhet spiller över i andra frågor som infekterar organisationen.

⁹ Verksamhetschefer på avdelning, företrädare för medlemsorganisationer och ett fåtal förtroendevalda är intervjuade.

Mätetalen i uppföljningen styr även mot att visa ökade verksamhetstimmar eller om ökning inte har skett. Den sammanfattade uppföljningen leder osökt in på diskussionen om volymjakt. I uppföljningen av de strategiska målen märks inte någon särskild diskussion om kvalitet och etik. I den nuvarande strategin är det också otydligt vem som har ansvar för vad mellan riksförbund och avdelning. Även detta påverkar givetvis hur strategin används gemensamt inom Studiefrämjandet och hur organisationen arbetar tillsammans. Det bör också noteras att nuvarande strategi knappt nämnts under det breda arbete med lokala workshops som letts av projektets strategipiloter. Det är också svårt att hitta nuvarande strategi på intranät och hemsida. Slutsatsen av ovan analys är att strategin som gäller fram till 2021 inte har en naturlig status och/eller användning i Studiefrämjandet idag.

Studiefrämjandets verksamhet

En viktig fråga som rör Studiefrämjandets verksamhet är frågan om det finns "rätt eller fel" folkbildning? Hur folkbildning och Studiefrämjandet använder offentliga medel är en ideologisk och politisk fråga. Vilken verksamhet är "rätt" utifrån vad Studiefrämjandet vill med sin verksamhet? Bara för att verksamheten är rätt enligt regelverket, ska Studiefrämjandet då genomföra och rapportera den som folkbildning? I vilken riktning Studiefrämjandet väljer att gå och utvecklas är en fråga som förtroendevalda behöver ta ställning till i en kommande strategi. En strategi talar också om vad en organisation väljer bort. Vad vill Studiefrämjandet välja bort de kommande 10 åren?

En annan vinkling på begreppet "rätt folkbildning" kan också vara verksamhet med tydliga pedagogiska processer för lärande. Vilken pedagogik kännetecknar Studiefrämjandets folkbildning? Är det en egen specifik pedagogik? Hur utvecklas lärande och all verksamhet? Kärnan i denna fråga är viktig för att utveckla rätt folkbildning. Studiefrämjandets pedagogiska kärna och idé behöver stå i fokus i många fler sammanhang och diskussioner än vad som märks i organisationen idag.

I nära anslutning till Studiefrämjandets verksamhet finns också deltagare och cirkelledare. I det lokala workshoparbetet som genomfördes av strategipiloterna lyftes varken deltagare eller cirkelledare fram. Det är oroväckande. I framtiden behöver Studiefrämjandet medvetet välja hur man vill jobba med respektive målgrupp. Ett medvetet och genomtänkt arbete stärker relationen mellan cirkelledare och Studiefrämjandet och då indirekt också Studiefrämjandets relation till deltagaren. Digitaliseringen öppnar också upp för att lära känna deltagare mer. Genom att analysera data tydligare blir det enklare att följa deltagaren och dess beteenden.

Studiefrämjandets verksamhet är idag bred och allmän - totalt sett erbjuds 1000-tals cirklar, föreläsningar och kurser. Att verksamheten är bred och finns i alla landets kommuner är otroligt. Genom verksamheten når vi nästan 200 000 deltagare varje år och även 15 000 ledare. Mängden deltagare är viktig och en kraft för att uppfylla statens syften med folkbildningen. Å andra sidan är kännedomen om Studiefrämjandet mycket låg och flera undersökningar vittnar om hur deltagaren inte väljer cirkel och kurs utifrån vilket studieförbund som är arrangör. Vad betyder detta för Studiefrämjandet på lång sikt? Att ställa sig den jobbiga och obekväma frågan kan hjälpa oss; hur stor andel deltagare skulle sakna Studiefrämjandet om vi inte längre fanns? Skulle deltagarna rycka på axlarna och välja ett annat studieförbund? Som motvikt till det jobbiga resonemanget ovan finns potential i den religiösa, fackliga och partipolitiska obundenhet som Studiefrämjandet har. Frågan är dock hur styrkan och kraften används idag? Används potentialen fullt ut? Om det är, kanske den enda särarten, som Studiefrämjandet har i relation till andra studieförbund behöver det förtydligas i all kommunikation och positionering av Studiefrämjandet i kommande strategi.

Det bör också föras en diskussion om vad konsekvensen blir av en bred verksamhet. Vilka risker finns med att Studiefrämjandet blir alltför brett i sin verksamhetsinriktning? Vem representerar Studiefrämjandets viktigaste målgrupp och för vem finns vi till? Vilken målgrupp eller verksamhet är absolut viktigast och vad brinner vi allra mest för? På sidan 9 i rapporten framfördes Sverker Sörlins perspektiv om att folkbildningen, och i detta fall Studiefrämjandet, förlorar i legitimitet om folkbildningen endast finansierar en välbärgad, utbildad medelklass personliga intressen. I en tid när kommunala och regionala anslag kraftigt reduceras är det än viktigare att tydligt visa på vilket behov folkbildningen fyller i samhället. Flertalet forskare pekar mot att civilsamhällets roll sakta men säkert förändras. Civilsamhället blir en leverantör av välfärdstjänster. Starka folkrörelseformade organisationer tappar sin ställning och istället kliver den aktiva och engagerade medborgare fram. Volontären eller filantropen är den som syns och hörs och skapar engagemang. Den utvecklingen stärker också tesen om att civilsamhället alltmer blir en välfärdsleverantör. Slutsatsen om detta resonemang är att Studiefrämjandet behöver identifiera sin position i förhållande till omvärldens förändrade syn på civilsamhället. Vilka är de mest relevanta folkbildarna i framtiden? Studiefrämjandet eller tvillingarna Iza och Elle med 5 miljoner följare på TikTok?

Roller i Studiefrämjandet

I en av delrapporterna; en sammanställning av strategipiloternas arbete och genomförandet av lokala workshops, framkommer tydligt och genomgående att Studiefrämjandets organisation är svag. Det finns en tydlig och oroande brist på dialog om respektives enhet roll, uppdrag och ansvar inom Studiefrämjandet. Vem är ansvarig för vad? Istället förs diskussionen om hur resurserna (pengarna) fördelas inom organisationen. Den dialogen skulle med stor sannolikhet varit både bättre och mer gynnsam för organisationen om frågan om förväntningar på roller, ansvar och mandat varit förankrad och beslutad. Delar av organisationen uppfattar idag att riksförbundet detaljstyr utan tillit till avdelningarna. Att vända på den oroande utvecklingen är de förtroendevaldas ansvar i en organisation som Studiefrämjandet. I stadgarna står det inte att förbundsstyrelsen är ansvarig för att leda organisationen framåt och tillsammans, vilket är en brist. En förbundsstyrelses uppdrag bör vara att samla och företräda organisationens medlemmar. Dialogen om vilket ledarskap och vilken kultur som formar organisationen behöver utvecklas och pratas om tillsammans med medlemmarna. Även vad medlemskapet i Studiefrämjandet betyder finns anledning att fundera över och utreda. För medlemsorganisationerna finns en påbörjad medlemsstrategi. Vad betyder avdelningarnas medlemskap i Studiefrämjandet? Vem leder och företräder vem?

Vidare behöver det även förtydligas vad som skiljer rollen som medarbetare och förtroendevald åt. Exempelvis har medlemsorganisationen Sverok har i sin personalhandbok ett stycke som säger att *“personalen agerar professionellt och neutralt i förbundspolitiska frågor”*¹⁰. Studiefrämjandet bör fundera på vad en liknande formulering skulle betyda i Studiefrämjandets personalhandbok. Kan det hjälpa Studiefrämjandet att bygga en mer sammanhållen organisation? Förtroendevaldas roll i Studiefrämjandet behöver också definieras och förtydligas. Vem har i organisationen ansvar för de cirka 200 förtroendevalda som finns? Valberedare, ledamöter, ordföringar osv? Vad ingår i deras roll och vilket ansvar har de?

¹⁰ <https://infobank.sverok.se/kanslidokument/personalhandbok/>

Med stor sannolikhet kommer inte fler pekpinar och formuleringar i policys vara nyckeln för att samla Studiefrämjandet som en organisation. Att däremot reflektera och göra utrymme för dialog kan vara en nyckel att använda. Dialogen ett väl beprövat verktyg och metod för att skapa utveckling och tillit. Låt oss använda folkbildningens idé och pedagogik för att stimulera, utveckla och förändra oss själva och Studiefrämjandet tillsammans!